

PRÁVNE PRINCÍPY A PRAVIDLÁ: NEDÔLEŽITÉ SÚČASTI PRÁVNEHO PORIADKU?*LEGAL PRINCIPLES AND RULES: AN UNIMPORTANT PART OF LAW?***Bc. JAROSLAV ČOLLÁK**

ŠTUDENT UNIVERZITY PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

E-MAIL: JARO.COLLAK@GMAIL.COM**KLÚČOVÉ SLOVÁ:**

právne princípy, právne pravidlá, právny poriadok, záväznosť, judikatúra, aplikácia práva

KEY-WORDS:

legal principles, legal rules, law, binding effect, judgment, application of law

ABSTRAKT:

Autor sa v predkladanom príspevku zaoberá právnymi princípmi a pravidlami, ich pôvodom, systematikou, obsahom, významom, ako aj ich pozíciou v platnom právnom poriadku. Poukazuje taktiež na skutočnosť, že sudy pri aplikácii práva na konkrétny prípad môžu logicky využívať tieto princípy a pravidlá, ktoré sa nachádzajú či už v legálnej, alebo extralegálnej oblasti. Táto skutočnosť má za dôsledok, že súdne rozhodnutia konkrétnych sporov, ktoré majú byť rozhodované v prvom rade podľa platného práva, budú deformované aplikáciou obsahových konštrukcií právnych princíпов, a to najmä pri verifikácii podstaty týchto súdnych rozhodnutí, čo v niektorých prípadoch nie je stavom dobrým. Autor v príspevku predkladá taktiež návrh systematiky dnes sa vyskytujúcich, existujúcich a známych pravidiel a princíпов. Upozorňuje taktiež na skutočnosť, že vplyv „judikatizácie“ európskej právnej oblasti má potenciál do značnej miery ovplyvňovať, v horšom prípade znemožňovať fungovanie niektorých inštitútov vnútroštátneho práva. Deje sa to na pozadí vydávania „dogmatických“ rozsudkov Súdneho dvora Európskej únie, ktorý často pri verifikácii a odôvodňovaní záverov svojich rozhodnutí využíva práve právne princípy a pravidlá (v niektorých prípadoch dokonca nové), ktoré síce čerpá zo zakladajúcich zmlúv (mnohokrát extenzívnym výkladom), no tieto nemusia byť jednotlivým právnym poriadkom známe, ani blízke. Následná – faktická „záväznosť“ takýchto rozhodnutí v európskom priestore môže v konkrétnych právnych poriadkoch konkrétnych členských štátov podkopávať inštitút právnej istoty, ktorý by mal byť smerodajným pri akejkoľvek aplikácii práva.

ABSTRACT/SUMMARY:

The author is focusing on legal principle and rules, their origins, taxonomy, content, meaning, as well as their position in the valid legal system. He underlines also the fact that courts, when applying the law in some specific cases, could logically use those principle and rules that are present in legal or extralegal field. This fact has a consequence, that judicial decisions in specific cases, that should be determined firstly based on valid law, will be distorted by the application of contextual construction of legal principles, and this mainly in verification of substance of those courts resolutions, which can be in some cases incorrect. Author is also focusing on suggestion of taxonomy presently occurring, existing and known rules and principles. He notices the fact, that the consequence of "judicization" of the European law has a potential to influence significantly, in worse cases to preclude the operation of some institutes of intrastate national laws. This happens on the basis of "dogmatic" resolutions of the Court of Justice of the European union, which often in verification and substantiation of findings in their decisions uses exactly legal principle and rules (in some cases actually new ones), that in some cases utilises from chartered agreements (in many cases by broad interpretation), but these principles and rules do not have to be neither familiar nor close to each specific legal order. Subsequent

factual "obligation" by those resolution in European law field could in some specific cases of legal orders of member countries subvert the legal institution of certainty, that should be authoritative in application of law.

ÚVOD:

Príspevkom by sme sa v krátkosti radi zamysleli nad problematikou právnych princípov, ich pôvodom, ich (ne)existenciou v právnom poriadku, ich významom a taktiež v dopade ich prítomnosti na inštitút právneho poriadku s názvom práva istota. V príspevku bude logickou súčasťou nastoľovaných otázok pojem „sudcovská tvorba práva“, ktorá najmä v európskom regióne známou do istého momentu nebola, no doktrínálne rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie ju de facto tlačia na horné priečky „tvorby práva“ tohto európskeho právneho priestoru. Môže sa zdať, že príspevok je zameraný len na Európsky priestor a samotný Súdny dvor Európskej únie, no opak je pravdou, avšak, ako sa neskôr ukáže, samotný príklad judikatúry najlepšie upozorňuje na problematiku právnych princípov a ich významného postavenia v platnom právnom poriadku.

Zaradiť systematicky tento článok medzi články sumarizujúce, hodnotiace, či bádateľské bude problémom, nakoľko prezentuje subjektívizované postoje na v skutku široké okruhy nielen právnych, ale aj mimoprávnych otázok. Na mnohých miestach je a bude pravdepodobne iba podnetom na diskusiu či širšiu odbornú polemiku, nakoľko poskytnúť odpovede na nastolené otázky sa mnohým právnym vedcom a autorom nepodarilo predložiť ani v siahodlhých odborných publikáciách.

PRÁVNE PRINCÍPY:

V prvom rade je treba povedať, že **uspokojivo vymedziť právne princípy či právne zásady je s prihliadnutím na diverzitu právnej či odbornej spisby zaoberajúcej sa touto problematikou viacmenej nemožné**. Akési všeobecne akceptovateľné vymedzenie, keďže definície tento autor kladie na druhú koľaj z hľadiska ich problematickosti, poskytol Viktor Knapp. Parafrázovaním jeho myšlienky, ktorý sa v diele "*Velké právní systémy, úvod do srovnávací právní vědy*" necháva počuť, že by pod právnymi princípmi bolo možné chápať **všeobecné postuláty smerované na ľudské správanie, ktoré sú uznávané v civilizovaných krajinách**.¹ Zhodnoťme, že táto definícia spĺňa vo veľkej časti všetky kvalitatívne požiadavky kladené na vymedzenie obsahu inštitútu právnych princípov. Krátkym exkurzom upozorníme na skutočnosť, že rozdiel medzi právnym princípom a pravidlom je najmä v rozsahu jeho aplikácie, no o tomto probléme nám rozsah tohto príspevku nedovoľuje bližšie polemizovať a uvažovať.²

V nadväzujúcej problematike samotnej **existencie právnych princípov** si treba úvodom a to bez akýchkoľvek sporov vyjasniť základnú skutočnosť, ktorou je otázka, kde sa tieto právne princípy nachádzajú. Je viac ako jasné, že ten ktorý **princíp, ktorý sa napríklad objavuje aj v rozhodovaní súdov pri riešení jednotlivých sporov inter partes, a ktorý zväčša sudcovia využívajú na odôvodnenie či verifikáciu nimi poskytnutého riešenia predmetnej kauzy, sa nemusia nachádzať iba v oblasti explicitného práva**. Celsusom poskytnuté staré známe "*ius est ars boni et aequi*" – právo je umenie dobra a spravodlivosti, nám otvára priestor na vnímanie práva ako viacvýznamového normatívneho systému zakladajúceho významnú schopnosť a zručnosť každej

1) Bližšie pozri: KNAPP, V; *Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy)*. 1. Vydání, Praha, C.H. Beck 1996, ISBN 80-7179-089-3 (C.H. Beck. Praha).

2) Bližšie pozri: Brösl, A.: **PRÁVNE PRINCÍPY AKO PRAMEŇ PRÁVA**, dostupné na internetovej stránke: <http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/katedra-teorie-statu-a-prava/dokumenty/>, (navštívené dňa 31.07 2012).

osoby aplikujúcej právo na konkrétne prípady. Ide o zručnosť, ktorej obsahom je skutočnosť hovoriaca o umení aplikácie platného práva na konkrétny prípad s prihliadnutím na právne princípy a zásady skutočne minimálnou a je skutočne nevyhnutnou vlastnosťou osoby, ktorá s právom ako takým pracuje, a jeho obsah aplikuje inter partes, či erga omnes.

Istá časť akademickej obce, nazvali by sme ju *"pozitivistickou časťou"*, tvrdí a časť ich názorov je zaujímavá aj v tom, že o otázke existencie či relevantnosti právnych princípov sa vyjadrujú v zmysle, že tie právne princípy, ktoré sa explicitne alebo implicitne nedajú z právneho poriadku vyabstrahovať, de facto pre právnu obec použiteľné nie sú.

Druhá skupina názorov stojaca ako opozitum k uvedenej zastáva postoj, že aj právne princípy, ktoré sa nachádzajú v extralegálnej oblasti sú v podmienkach aplikácie práva a častokrát aj v podmienkach jeho realizácie použiteľné, pretože tvoria jeho obsahovú stránku. **Tieto názorové platformy majú samozrejme spornú stránku svojho dôvodu zakotvenú v otázke, čo je to platné právo, platný právny poriadok.**

- Prvá skupina „odpovedajúcich na túto otázku“ uvádza a zastáva názor, že právo je iba to, čo je zhmotnené v platných právnych predpisoch, normách, prameňoch práva. Zastávajú vo vzťahu ku pertraktovaným právnym princípom pozíciu, že ak sa právne princípy majú dostať do pozície „normatívneho práva“, tak majú (a musia) byť zahrnuté práve v platnom právnom substráte, teda v explicitnom znení toho ktorého prameňa práva³. Nepripúšťajú aplikáciu tých právnych pravidiel, ktoré sa v tejto množine platného práva v štátom uznaných formách nenachádzajú.
- Druhá skupina, ktorá chápe právny poriadok iba ako dôsledok hodnotovej orientácie toho ktorého spoločenského zriadenia tvrdí, že sa tieto princípy logicky môžu nachádzať aj v extralegálnej oblasti, a proces ich verifikácie nie je podmienený ich umiestnením v platnom právnom poriadku.

Postoje oboch sú do väčšej miery akceptovateľné. **Máme však za to, že právne princípy, na ktorých je to ktoré odvetvie práva vybudované, sa v platnom právnom poriadku explicitne nachádzať nemusia a stačí, ak ich v procese ich individualizácie vieme z platného právneho poriadku extenzívnym, účelovým a teleologickým výkladom vyabstrahovať. Uvedené je de facto v súlade s vnímaním práva ako normatívneho systému „sensu largo“.**

Prirodzene, že postoj, ktorý zastávame neodôvodňuje a neschvaľuje zavádzanie nových právnych princípov, ktoré sa v právnom poriadku ani implicitne nenachádzajú. **Ak by to tak bolo, schvaľovali by sme účelovú tvorbu práva súdnou mocou formou tvorby právnych princípov pod prizmou verifikácie obsahu vyriešenia konkrétneho sporu, čo v žiadnom prípade nepripúšťame – ako bolo spomenuté vyššie.** Ak súd takýmto konaním vytvorí nový právny princíp, je to v rozpore s jeho právomocou a povinnosťou rozhodnúť iba na základe zákona. Možným je aj tvrdenie, že sudca v tomto prípade rozhoduje na základe zákona, a vytvoreným právnym princípom iba odôvodňuje správnosť svojho riešenia či aplikácie práva. Ak však ale vieme predmetnú kauzu vyriešiť na základe platného právneho poriadku, nepotrebujeme na verifikáciu nové právne pravidlo, ktoré podkopáva

³) Na tomto mieste je taktiež potrebné zvážiť, v ktorom prameni vnútroštátneho práva by sa tieto právne princípy či pravidlá mali nachádzať. Východiskom môžu byť dva smery zmyšľania. Po prvé, že by sa tieto mali nachádzať v najvyššom prameni práva, teda v tom, ktorý stojí nad všetkými ostatnými právnymi predpismi (v podmienkach Slovenskej republiky to je Ústava Slovenskej republiky). Druhý smer zmyšľania logicky hovorí o tom, že je možné tieto právne princípy či pravidlá inkorporovať do konkrétnych zákonov, či kódexov toho ktorého právneho odvetvia, ktorých sa jednotlivé princípy či pravidlá týkajú. Druhý spôsob sa nám zdá praktickejší, nakoľko umiestnenie princípov a pravidiel cestou Ústavy by mohlo normativizovať a zovšeobecňovať do ústavnej roviny aj také právne princípy či pravidlá, ktoré majú iba odvetvový charakter.

právnú istotu subjektov práva a má de facto potenciál vytvárať ex nunc nové právne inštitúty či hodnotovo-právne orientácie. **Normálnym a dovoleným sa nám zdá spôsob odôvodňovania rozhodnutia riešiaceho konkrétnu kauzu právnym princípom logicky plynúcim z platného právneho poriadku. Princípom, ktorého obsahová stránka je zrejماً zo znenia niektorých, či viacerých zákonných ustanovení jednotlivo alebo vo vzájomných súvislostiach.**

Na demonštráciu správnosti uvedenej myšlienkovvej konštrukcie uvedme, že **je viac ako známa existencia zásady zmluvnej voľnosti, no táto explicitne v platnom právnom poriadku Slovenskej republiky uvedená nie je.** Vieme ju samozrejme vyabstrahovať v závislosti od potrieb prevádzanej verifikácie nášho cieľa, teda vyriešenia konkrétnej kauzy, avšak jej explicitné zákonné znenie budeme hľadať márne. Dôkaz o jej existencii prebehne logickými argumentami, ktoré sú právnej obci viac ako známe, ba každá argumentácia by mala byť založená práve na nich. Uvedené platí o to viac pretože máme za to, že logická právna argumentácia dáva v najmenšej miere možnosť nezohľadnenia zákonného znenia predpisu, ktorým riešime daný spor. Negatívnou stránkou tohto typu právnej argumentácie je skutočnosť, že táto nevie zohľadňovať jednotlivé hodnotové vlastnosti či orientácie inštitútov právneho poriadku, a výsledky ňou dosiahnuté sa v niektorých prípadoch in concreto môžu zdať nelogické a normatívne nesprávne.

To, čo má vplyv a naberá na dôležitosť je skutočnosť, že mnohokrát sa stáva, že v rozhodnutiach konkrétneho sporu sudcovia pri argumentácii využívajú toto odvolávanie sa na inštitúty jednotlivých právnych princípov. Je však otázne, aká je ich pozícia, prípadne zodpovedanie otázky, čo bolo skôr. Právny princíp, či právny poriadok? Plynie právny princíp z právneho poriadku, alebo právny poriadok je vybudovaný na základe právnych princípov? Je sudca oprávnený automaticky verifikovať svoje rozhodnutie konkrétnej kauzy právnym princípom či pravidlom, alebo je táto jeho možnosť viazaná iba na isté, kvalitatívne vymedzené prípady?

DÔKAZ O ICH EXISTENCII A RELEVANCII?

Zmienky o právnych princípoch a zásadách v samotnom platnom právnom poriadku nie sú až také časté, no aj napriek ich výnimočnosti existujú. Ústava Slovenskej republiky nám na viacerých miestach poskytuje demonštráciu princípov a zásad, na ktorých je vybudovaná jednak naša spoločnosť, jednak platný právny systém. Tieto „ústavné“ princípy či zásady⁴ rozoberať nemáme za cieľ, nakoľko sa tento príspevok zaoberá inou problematikou. Čo sa týka zmienok o princípoch a zásadách v zákonných právnych aktoch, príkladom ide zákon č. 513/1991 Z.z. Obchodný zákonník, ktorý vo svojom § 1 odseku 2 hovorí:

- *Právne vzťahy uvedené v odseku 1⁵ sa spravujú ustanoveniami tohto zákona. Ak niektoré otázky nemožno riešiť podľa týchto ustanovení, riešia sa podľa predpisov občianskeho práva. Ak ich nemožno riešiť ani podľa týchto predpisov, posúdia sa podľa obchodných zvyklostí, a ak ich niet, podľa zásad, na ktorých spočíva tento zákon.*

4) Napr. princíp „právneho štátu“ (čl. 1 ods. 1), princípy sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky (čl. 55 ods. 1).

5) § 1 Rozsah pôsobnosti (1) Tento zákon upravuje postavenie podnikateľov, obchodné záväzkové vzťahy, ako aj niektoré iné vzťahy súvisiace s podnikaním. (2) Právne vzťahy uvedené v odseku 1 sa spravujú ustanoveniami tohto zákona. Ak niektoré otázky nemožno riešiť podľa týchto ustanovení, riešia sa podľa predpisov občianskeho práva. Ak ich nemožno riešiť ani podľa týchto predpisov, posúdia sa podľa obchodných zvyklostí, a ak ich niet, podľa zásad, na ktorých spočíva tento zákon

Obchodný zákonník je prameňom, ktorý spomína aj inú zásadu, a robí tak v § 265:

- *Výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, nepožíva právnu ochranu.*

O niečo ďalej pri formulovaní právnych zásad a právnych princípov v platnom právnom poriadku zašli naši českí susedia, ktorí sa v pripravovanom znení nového Občianskeho zákonníka⁶ nechávajú počuť nasledovne:

- § 2 odsek 1: *Každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit.*
- odsek 3: *Výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění.*

Formulácia zásad, na ktoré sa má pri akejkoľvek aplikácii práva prihliadať, je tu viac ako zjavná. Takáto formulácia slovenskému Občianskemu zákonníku chýba. Tým, že takáto formulácia je v podmienkach Českej republiky obsiahnutá v základnom dokumente českého súkromného práva – Občianskom zákonníku, ktorý zceľuje a zjednocuje súkromné právo do jednotného právneho dokumentu, právne zásady nadobúdajú na opodstatnenosti. Je viac ako jasné, že smerovanie aplikácie či tvorby práva, ktoré hľadá jednak na zásady platné v tom ktorom právnom poriadku, a jednak na stav akademických debát, doktríny vedcov, literatúry, stav právnej náuky (tzv. "communis opinio doctoris")⁷ je viac ako aktuálny a trebalo by na tomto fakte založiť akékoľvek legislatívne zámery v ktorejkoľvek právnej oblasti.

SYSTEMATIKA PRÁVNÝCH PRINCÍPOV⁸:

Úvodom tohto kvalitatívneho delenia je potrebné uviesť, že príspevok sa zaoberá jednak princípmi a zásadami vlastnými súkromnému právu, a jednak verejnoprávnymi princípmi a zásadami, z množiny ktorých sme vytvorili ich nasledujúcu systematiku:

A. V PRÁVNOM PORIADKU EXPLICITNE UVEDENÉ:⁹

1. *Zásada legality,*
2. *Ne bis in idem,*
3. *Zásada prezumpcie neviny,*
4. *Zásada rovnosti pred zákonom,*
5. *In dubio pro reo,*

6) Uvedené platí z dôvodu účinnosti tohto predpisu až od 1. Januára 2014.

7) Musíme uviesť, že prihliadanie na tieto akademické debaty je spornou skutočnosťou, nakoľko tieto sú výsledkom súkromných úvah jednotlivých vedcov, akademikov, autorov, či právnikov pôsobiacich v akademickej obci. Pripisovať im normatívnosť bude problém (nakoľko už aj verifikácia súdnych rozhodnutí ich obsahom je sporná, avšak vo svete – napr. Nemecko – je tento fenomén pomerne často využívaný), avšak vzhľadom na dynamiku vývoja právnického povedomia a smerovania vývoja toho ktorého právneho poriadku túto tendenciu nemôžeme a priori odmietiť.

8) Chceme upozorniť, že poskytnuté delenie je so súhlasom autora sčasti inšpirované a doplnené prednáškou prof. JUDr. Jozefa Suchožu DrSc, uskutočnenej na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, dňa 21.02.2012 v rámci výučby predmetu "Obligačné právo".

9) Uvádzame prirodzene len niektoré.

B. V PRÁVNOM PORIADKU EXPLICITNE NEUVEDENÉ:

1. *de similibus idem est iudicandum (prípady obdobné se majú rozhodovať rovnako),*
2. *pacta sunt servanda (dohody sa majú dodržiavať),*
3. *clausula rebus sic stantibus (zmluva platí iba za predpokladu nezmenených podmienok),*
4. *ignorantia iuris non excusat (neznalosť práva neospravedlňuje¹⁰),*
5. *neminem laedit qui iure suo utitur (nikoho nepoškodzuje, kto využíva svoje právo),*
6. *nemo turpitudine suam allegare potest (nikto nemôže mať prospech z vlastného protiprávneho jednanja).*

C. PRINCÍPY NACHÁDZAJÚCE SA V EXTRALEGÁLNEJ MIMOPRÁVNEJ OBLASTI: HODNOTOVÉ (AXIOLOGICKÉ PRINCÍPY)

V tomto prípade ide zväčša o spravodlivostné princípy, ku ktorým sa vieme dostať cez prizmu rôznych prístupov a systematických vnímaní spravodlivostných klauzúl. Samozrejme, vplyv hodnotovej orientácie spoločenského zriadenia na kvalitatívnu stránku týchto princíпов je viac ako jasný a jeho dopad na znenia konkrétnych spravodlivostných princíпов je aktuálny. Nesmieme zabúdať ani na právne názory osoby, ktorá činí aplikáciu práva a ktorá takto získanými právnymi "spravodlivostnými" pravidlami¹¹ verifikuje svoje právo-aplikačné riešenie v prípade in concreto. Dopad jej mentálneho pozadia na samotnú aplikáciu práva je viac ako jasný a nepopierateľný. Predmetná problematika spravodlivostných prístupov presahuje rozsah tohto príspevku, naším cieľom bolo iba upozorniť na možnosť verifikácie nastoleného riešenia konkrétnej kauzy práve využitím obsahovej stránky nasledujúcich princíпов či pravidiel

1. *princíp spravodlivosti a rovnosti,*
2. *sloboda človeka a zákaz diskriminácie vrátane ochrany tretích osôb (slabšej zmluvnej strany tzv. "zákaz šikany" alebo inak povedané šikanózný výkon práva – abusus iuris),*
3. *princíp solidarity a individuálnej sociálnej zodpovednosti,*
4. *ochrana nadobudnutých práv,*
5. *princíp legitímneho očakávania,*
6. *princíp "všetko čo nie je zakázané je dovolené" (tzv. "mlčanie zákona").*

D. PRINCÍPY NACHÁDZAJÚCE SA V EXTRALEGÁLNEJ OBLASTI „OBYČAJOVEJ“:

1. *Dobré mravy,*
2. *Medzinárodné zvyklosti obchodovania,*
3. *Zvyklosti, ktoré si medzi sebou zaviedli subjekty právneho vzťahu.*

E. HISTORICKÉ PRÁVNE PRINCÍPY:

1. *ignorantia iuris non excusat,*
2. *lex posterior derogat legi priori,*
3. *lex specialis derogat legi generali,*
4. *lex retro non agit,*
5. *ultra posse nemo tenetur.*

10) Práve na tomto mieste je na mieste úvaha o výklade pojmu zákon. Tak napríklad judikatúra súdneho dvora považuje za zákon aj súdnu judikatúru – čo môže byť problémom.

11) Najčastejšími pravidlami tohto druhu sú napríklad zásada rovnakého zaobchádzania, zásada rovnosti šancí, zásada nediskriminácie, zásada oprávnenej diskriminácie a podobne.

F. TRADIČNÉ SÚKROMNOPRÁVNE PRINCÍPY:

1. *sloboda podnikania (máme jednoznačne za to, že túto „slobodu“ môžeme považovať za princíp, ktorý je vlastný danému právnemu odvetviu – v podmienkach Slovenskej republiky obchodnému/ živnostenskému/ pracovnému/občianskemu právu)*
2. *princíp ochrany vlastníctva,*
3. *pacta sunt servanda ("dohody sa majú dodržiavať"),*
4. *iura vigilantibus ("právo patrí všetkým"/ nech si každý chráni /stráži/ svoje právo/a),*
5. *nemo potest plus iuris ad alium transfere quam ipse habet,*
6. *ochrana obchodného tajomstva,*
7. *zákaz obmedzovania hospodárskej súťaže,*
8. *zásada poctivého obchodného styku ("zásada férového obchodovania").*

G. SUDCOVSKÉ PRINCÍPY:

1. *nemo iudex in re sua,*
2. *iura novit curia,*
3. *audiatur et altera pars,*
4. *iudex ius dicit inter partes.*

CHICKEN – EGG SITUATION ALEBO ČO BOLO SKÔR?

Odpoveď na otázku „čo je právny princíp?“, ktorá je ľahko formulovateľná, je avšak o to ťažšie nájsť. Právny poriadok sa skladá z množstva inštitútov založených na kvalitatívne rozdielnych požiadavkách či znakoch, avšak tieto inštitúty ako celok sumarizujú právne mechanizmy nachádzajúce sa v tomto právnom poriadku do logického celku. Tieto summa summárum vytvárajú **celok, ktorý pre adresátov práva na jednej strane vytvára možnosť produkovať právne relevantné vzťahy postavené na zmluvnej voľnosti, no na druhej strane týmto adresátom a subjektom práva adresuje prostriedky, ako prípadný právne nekonformný stav vyriešiť.** Pod prizmou významu trojdelenia moci v štáte do tohto vzájomného vzťahu práva a jeho adresátov logicky vstupuje tretí prvok, a to prvok súdnej moci, ktorá zastrešuje zákonné možnosti vyriešenia vzniknutejšieho sporu.

Zhrnutím treba povedať, že predmetné právne princípy predstavujú akýsi spojovací článok medzi jednotlivými právnymi normami či ich predpokladmi, ovplyvňujú výklad právnych predpisov a určujú v neposlednom rade aj smery prípadného právnického uvažovania vo všeobecnom slova zmysle. Povedzme si na rovinu a potvrdíme zosumarizované, že žiaden právny zástupca by v prípade konkrétneho sporu neuvažoval o zákonnosti požiadavky, ktorá by napríklad zakazovala určitému subjektu vstupovať do zmluvných vzťahov s iným subjektom, keďže je všeobecne známou, aj keď v právnom poriadku explicitne neuvedenou zásada spomenutej zmluvnej voľnosti, voľnosti kontraktácie.¹² Práve na tomto mieste je potrebné upozorniť na význam znalosti o existencii týchto právnych princípov, pretože tieto jednoznačne ovplyvňujú logické a normatívne úsudky osoby aplikujúcej právo. **Deje sa tak najmä vtedy, ak aplikácia konkrétnej normy na konkrétny prípad vyvoláva pochybnosti o správnosti obsahu záverov, ku ktorým spomenutá aplikácia normy na daný prípad vedie, čo sme koniec koncov potvrdili aj na hore uvedenom prípade, v ktorom hrala prvé husle zmluvná sloboda.**

12) Samozrejme, aj na tomto mieste zvlášť pod prizmou platného právneho poriadku ako celku sme nútení uvažovať v intenciách, že aj táto je limitovaná a ochrany hodná len do tej miery, v ktorej táto nie je v rozpore napríklad práve so zásadou poctivého obchodného styku, zásadou ochrany zmluvne slabšej strany atď.

Samozrejme, pri konkrétnej aplikácii práva a pri riešení konkrétnej kauzy sú dôležité aj osobné postoje osoby aplikujúcej právny predpis a pracujúcej s jeho predpokladmi, avšak v tomto zmysle sa okľukou vraciame ku názorovej platforme, že právny poriadok tvoria aj hodnoty, postoje a myšlienky, právne princípy, ktoré sa vyskytujú práve v extralegálnej oblasti – teda vnímanie práva v smere a pozícii sensu largo. Uvedené najlepšie podčiarkuje dogmatický prípad anglického práva¹³, v ktorom sa viedli polemiky o tom, či môže dedič, ktorý sa dopustil trestného činu proti poručiťovi. Prečo sa v predmetnom prípade viedli právne polemiky, ak právny poriadok dedenie takejto osoby nevylučuje? Pretože **zásada, že nikto nemôže mať prospech z vlastného protiprávneho konania (*nemo turpitudine suam allegare potest*)** bola známou aj v anglickom práve, a práve táto viedla k výsledku, že dedičstvo osobe, ktorá zavraždila poručiťľa priznané nebolo. Nielen z uvedeného vyplýva, že vyriešenie predmetnej kauzy samozrejme nezávisí len na platnom právnom poriadku, ale samozrejme aj na hodnotovej orientácii tej ktorej spoločensko – ekonomickej formácie aplikujúcej právo a riešiacej konkrétny prípad.

Otázka na zamyslenie však znie, čo bolo skôr, právny princíp, alebo platné právo toho ktorého spoločenského zriadenia v podobe konkrétnych prameňov práva? Odpoveď na túto otázku nám otvára bránu zodpovedania v skutku dôležitej otázky, a to otázky s obsahom, či je používanie právnych princípov v rozhodnutiach súdov a nevyhnutné potvrdzovanie ich existencie a platnosti v poriadku, alebo nie.

Ak bol platný právny poriadok vytvorený na základe týchto princípov, prečo potom tieto nie sú explicitne uzákonené v konkrétnej podobe a obsahu zákona? Pri takomto stave by bolo ich použitie nesporné a **sudca by nemusel byť vystavený riziku nutnej potreby odôvodňovania rozhodnutia v konkrétnom prípade príliš extenzívnym spôsobom výkladu otázky, čo je platný právny poriadok a čo všetko tvorí jeho obsahovú náplň.** Ak sa ich vznik systematizuje opačnou cestou, a to tak, že tieto právne princípy sú produktom platného právneho poriadku, ide bezpochyby iba o akýsi účelový a systematický sumár právnych a legálnych textov do **nenormatívnej vety**, ktorej sa však pri aplikácii práva a pri právnej argumentácii zvykne pripisovať normatívny, záväzný charakter. V tomto prípade sudcovi pri aplikácii práva a riešení prípadu nemôžeme vytýkať nič, pretože logickými argumentmi, právnou logikou a argumentáciou vie odôvodniť existenciu právneho princípu v tom ktorom platnom právnom poriadku. Je ale v poriadku situácia, ak sa sudca odvolá na princíp stojaci jasne v extralegálnej oblasti, napríklad v oblasti morálky, slušnosti, etiky a na základe jeho obsahovej stránky rozhodne prípad in concreto?

Právna prax ale aj zákonný stav nám hovorí, že na niektorých miestach to v poriadku je – čo koniec koncov podporuje aj nepriznanie nároku dedenia v nami spomínanom prípade. Ďalej ak sa v konkrétnom spore prejednávajú konania, ktoré prichádzajú do úvahy ako konania proti dobrým mravom, je len na osobe aplikujúcej právo na konkrétny prípad, čo uzná – a naopak, čo za dobré mravy neuzná. V tomto prípade je dôkaz o existencii pravidiel, ktoré sa nachádzajú mimo právneho poriadku a navyše, ktoré majú mimoprávny charakter jasný. Ich definíciu by sme však v platnom právnom poriadku nielen v podmienkach Slovenskej republiky hľadali márne.

MEDZERY V PRÁVE = VÝKON PRÁVA BEZ PRÁVNEJ ÚPRAVY?

Medzery v práve ako logický dopad skutočnosti, že právom sa nedá a nemôže dať upraviť každá spoločensko – ekonomicko – sociologická vzťahová štruktúra sú aktuálnou problematikou. Vyskytujú sa v odbornej spisbe polemiky, či medzery v práve vôbec existujú. Prikláňame sa k tej myšlienkovvej konštrukcii, ktorá hovorí o kladnom zodpovedaní nastolenej otázky. Už zo samotného

13) Riggs v. Palmer, 115 N.Y. 506 (1889)

tvrdenia, že právom sa nedá a nemôže upraviť iba holá existencia bytia je toto smerovanie viac ako správnejšie. **Ak by sa právnym poriadkom upravila každá spoločensky sa vyskytujúca forma správania sa jednotlivcov, samotné bytie by bolo výkonom práva, čo je v logickom protiklade ku kvalitatívnym znakom právneho poriadku akými sú napríklad účel, jeho funkcie či systematickosť zamerania platného právneho poriadku.**

Je však medzerou v práve aj oblasť, ktorý platný právny poriadok neupravuje? Je mlčanie zákona právnou úpravou? Z extenzívneho výkladu známeho pravidla „čo zákon nezakazuje, je dovolené“ si myslíme, že miesta či oblasti správania sa subjektov práva (do tohto momentu je lepšie nazvať ich subjektmi bytia ako práva), ktoré platným právnym poriadkom nie sú upravené, medzerami v práve nie sú a tieto oblasti sa ani nedajú považovať za oblasť právom upravenú, na ktorú sa vzťahuje právna úprava – žiadna. Opačný názor by nás privádzal ku nie príliš logickým aplikačným výsledkom – zákonom neupravené oblasti by boli výkonom práva, avšak predstavovali by množinu „medzier v zákone“, čo je jednak v prvom rade v protiklade ku myšlienke, že bytie nie je výkonom práva a jednak v druhom rade ku myšlienke, že čo zákon nezakazuje, je dovolené. Z uvedeného by logicky vznikala premisa, že **mlčanie zákona je koniec koncov zákonná úprava „neupravených vzťahov“, ktoré sú v konečnom dôsledku výkonom práva – čo je záverom absurdným.**

Otázkou, ktorú sme nastolenými úvahami chceli položiť znie, či je v poriadku, ak sa prostredníctvom sudcovskej tvorby práva do právneho poriadku zavádzajú právne princípy dovtedy v platnom poriadku neexistujúce – čoho najlepšou demonštráciou bude samotný, „integračný“ Súdny dvor Európskej únie. Na tomto mieste povedzme, že paradoxne, subjekt integrácie v podobe Európskej únie a jej Súdny dvor nám na mnohých miestach produkuje do praxe dogmatické rozsudky v tom zmysle, že sa tieto stávajú akýmsi vodiacim elementom úpravy predmetného, **dovtedy mnohokrát „právne“ neupraveného vzťahu, čo koniec koncov a v konečnom dôsledku vytvára doktrínu, ktorá sa v európskom priestore stáva záväznou a táto mnohokrát nemusí byť integračnou (v právnom slova zmysle), skôr naopak.**

Uvedená situácia podľa nášho názoru v poriadku nie je, zvlášť pod prizmou už uvedeného. V poriadku to nie je a nemôže byť zvlášť pri uvedení si faktu, že **sudca v európskom type práva nedisponuje oprávnením tvoriť právo (z hľadiska komparatívneho v porovnaní z nepísaným typom práva). Argumentácia „proeurópskych“ vedátorov o tom, že Súdny dvor iba nachádza právo existujúce v zakladajúcich zmluvách a toto právo aplikuje na prípad in concreto, a to mnohokrát extenzívnym výkladom neobstojí. Extenzívny znamená širší, nie novší, doposiaľ sa nevyskytujúci.** Tvrdenie týchto teoretikov neobstojí ani v situácii ak si uvedomíme, že mnohokrát sa dokonca legislatívna tvorba v priestore Európskej únie uberá smerom „legalizovania“ týchto „výrokových častí“ súdnych rozhodnutí do praxe, a to cestou smerníc, v prípade „vážnejšej rozhodovacej doktríny“ nariadeniami, či dokonca pretláčaním spomenutých – súdnym dvorom vynájdenným právnych princíпов – do zakladajúcich zmlúv. Takto sme veľakrát v histórii videli, ako v prvom rade Súdny dvor Európskej únie „vynašiel“ konkrétne princípy¹⁴, ktoré **následne európska normotvorba reflektovala v legálnych zneniach zmlúv.** Súdny dvor si v tomto prípade žije vlastným životom a európska normotvorba je ovplyvňovaná výsledkami jeho právnej argumentácie riešajúcej konkrétne spory. **Rozhodnutia záväzné inter partes sa tu systematizáciou vzťahu rozhodnutie – právna úprava dostávajú do pozície erga omnes, čo je prinajmenšom sporný postup.** Účel svätých prostriedky, s touto axiomatickou paradigmatom súhlasíme, avšak pýtame sa, čo je v tomto prípade účelom? Nevytvárajú sa týmto spôsobom právne princípy nové, hodnotovou

14) Napr. princíp proporcionality, subsidiarity.

orientáciou, logickou argumentáciou a proeurópskym smerovaním rozhodovania Súdneho dvora Európskej únie nie všetkým členským štátom a ich právnym poriadkom blízke? Neposkytuje možnosť odvolávať sa na právne princípy v platnom právnom poriadku (a najmä na tie mimo neho) explicitne neuvedené priestor pre prílišnú sudcovskú „normotvorbu“? Nenarúša tento stav rokmi overený model trojdelenia súdnej moci? A ako vieme zaručiť správnosť smerovania zavádzania nových inštitútov práve v podobe „nových“ právnych princíпов? Na poslednú nastolenú otázku odpoveď viac menej nie je potrebná, keďže status quo hovorí o tom, že **zvrátiť „obsahovú stránku“ rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie je už v dnešnej pozícii viac menej nemožné**, keďže tento si, ako už bolo spomenuté skôr, žije vlastným životom produkujúcim sebe vlastné rozhodnutia ovplyvnené proeurópskym smerovaním, ktoré môže v niektorých prípadoch nadobúdať sporný charakter.

Uvedené podčiarkuje nami už skôr prezentovaný názor, že sa takouto sudcovskou tvorbou práva produkujú najmä nové právne princípy, a právnym poriadkom európskeho kontinentu sa veľmi ľahko môže stať, že budú vystavované konfrontácii s týmito novými inštitútmi, ktoré oni sami nepoznajú, nie sú im logicky, obsahovo, systematicky, hodnotovo ani inak právne blízke, a aj napriek tomuto faktú budú tieto princípy chápané ako ich súčasť.¹⁵

VZÁJOMNÁ (ZJAVNÁ?) PREPOJENOSŤ PRÁVNÝCH PRINCÍPOV:

Viesť polemiky o tom, či sa právne princípy navzájom ovplyvňujú nie je na mieste. Kladná odpoveď je logický záver premisy, že tie právne princípy, ktoré produkuje právny poriadok musia byť v akomsi vzájomnom vzťahu, keďže sú produktom právneho poriadku, ktorý iba ako celok nadobúda štruktúrny význam. Na demonštráciu uvedenej myšlienkovkej konštrukcie uvedieme nasledujúci príklad. Právny princíп „pacta sunt servanda“ a jeho prípadné dodržanie alebo nie, má jednoznačný vplyv na kvalitu právneho vzťahu. Uvedené je podčiarknuté ďalším pravidlom, ktoré hovorí o tom, že „zmluva platí iba za predpokladu nezmenených podmienok“ (clausula rebus sic stantibus). Logické a systematické prepojenie týchto pravidiel je viac ako jasné, keďže svojím rozsahom jednoznačne a vo vzájomnej spojitosti vedia ovplyvňovať konkrétny právny vzťah.

ZÁVER:

Krátky príspevok o právnych princíпов, ich pôvode, existencii a význame mal za cieľ upozorniť na ich váhu v každom platnom právnom poriadku. V závislosti od vnímania vzniku práva, jeho obsahu a jeho otvorenosti vieme využívať inštitúty právnych princíпов na zavádzanie nových právnych inštitútov. Uvedené neplatí v kontinentálnom type právnej kultúry, kedy sa rozhodnutiam súdov nepriznáva účinok erga omnes, no túto dogmatickú vlastnosť uvedeného právneho systému vyvracia judikatúra Súdneho dvora Európskej únie. Priznávame týmto rozhodnutiam všeobecnú platnosť, samozrejme nerobíme to výslovne ale mlčky, dá sa povedať obyčajovo, a samotnou existenciou a judikatúrou tohto súdu miešame angloamerické prvky právneho systému s európskymi. Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie si v podmienkach Európskej únie razí vlastnú cestu, o nezávislosti ktorej by sme tiež mohli viesť odborné debaty (vzhľadom na jej v zásade proeurópsky charakter), pričom táto nadobúda de facto pro futuro záväzný charakter. Nebezpečenstvo tohto stavu vzniká v momente, ak sa predmetnou judikatúrou zavádzajú právne princípy či inštitúty nové, ktoré sú vlastné iba judikatúre Súdneho dvora Európskej únie, avšak **spojitosť medzi ich obsahovou stránkou a právnymi poriadkami jednotlivých členských štátov by sme v mnohých prípadoch hľadali len márne. Právne princípy tu môžu poskytovať nástroj**

15) http://www.ucps.sk/Od_coho_zavisi_kvalita_pravenho_poriadku_jaroslav_collak

zavádzania mnohokrát politicky potrebných inštitútov, ktoré sa v platnom právnom poriadku nenachádzajú.

Okrem toho, odhliadnuc od európskej úrovne, je viac ako jasné, že ak sa rozhodovanie konkrétneho sporu na konkrétnom súdnom orgáne dostane do slepej uličky pod vplyvom nedostatočnej zákonnej úpravy niektorej oblasti správania sa, tento súd si vie prostredníctvom existencie (či neexistencie – prípad Súdneho dvora Európskej únie/ vytvorenie právneho princípu) právneho pravidla nachádzajúceho sa v oblasti legálnej či extralegálnej pomôcť pri vyriešení predmetného sporu, a to mnohokrát aj účelovo. Všetko bude v poriadku, ak súd logickými argumentmi a aplikáciou práva verifikuje platnosť právneho pravidla, ktorým si pomáha. **Ak sa opak stane pravdou, je otázkou, či na vytvorenie pravidla (nového) súd a v konečnom dôsledku sudca oprávnený je, či uvedená možnosť nepodkopáva dogmatickosť a historicky overenú správnosť trojdelenia moci, a či sme si doteraz uvedomovali dôležitosť právnych pravidiel ako súčasť platného právneho poriadku až v takomto rozmere.**